

УДК 35/076.5 (477)

Бабич М.М.,
канд. екон. наук, доц., докторант
кафедри економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет

СУТНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ КОРОТКИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. По всьому ЄС все більша кількість споживачів вирішує купувати продукти харчування на місцевих ринках, безпосередньо на фермах, через систему «бокс» передач або інші схеми місцевих продажів. Європейські споживачі, як правило, пов'язують місцеві продукти з більш високими стандартами якості (свіжість, харчова цінність), здоровим харчуванням, більш екологічними способами виробництва та низьким рівнем викидів вуглецю. Вони також цінують можливість налагодження безпосереднього контакту з виробниками, знання походження продуктів, які вони купують, та підтримки місцевого сільського господарства та економіки шляхом придбання товарів за справедливою ціною. Опитування 2011 року, проведене Євробарометром, показує, що дев'ять з десяти громадян погоджуються, що існує перевага щодо придбання продуктів з місцевої ферми. Згідно з іншим останнім дослідженням Євробарометра (2016 р.), чотири із п'яти європейських громадян вважають, що «підвищення ролі фермера в харчовому ланцюзі» є «досить» або «дуже важливим». З боку виробників, продаж сільськогосподарської продукції безпосередньо споживачам дозволяє їм зберігати більшу частку ринкової вартості продукції шляхом усунення посередників. Взаємна вигода від місцевих харчових систем та коротких ланцюгів постачання харчових продуктів (SFSC) пояснює, чому в останній час такі схеми набирають обертів у всіх країнах-членах ЄС: вони є альтернативою традиційним довгим ланцюгам харчування з великими роздрібними торговцями, такими, як супермаркети, де споживачі купують «анонімні» продукти харчування без будь-яких вказівок про ціну, фактично сплачену виробнику та сприяють переобладнанню сільськогосподарського виробництва фермерів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблеми продовольчого забезпечення традиційно розглядаються з точки зору продовольчої безпеки на національному рівні. Разом з тим, дослідження свідчать, що основними проблемами в Україні є не обсяги виробництва продукції, а відсутність логістики її розподілу, зберігання та скорочення втрат і відходів. Крім того, на нашу думку, продовольча безпека має формуватися за принципом «знизу до гори», що передбачає врахування специфічних особливостей, переваг та недоліків формування продовольчого забезпечення на місцевому рівні.

Вітчизняними науковцями проблеми та перспективи розвитку коротких ланцюгів постачання харчових продуктів практично не досліджується: на офіційному сайті Національної бібліотеки України ім. Вернадського представлена лише одна стаття за даною тематикою; у відкритому доступі можна

знайти праці Д. А. Іванова [2], який дослідив загальні системні фактори впливу продукції на ланцюги поставок, та В. С. Шванського [3], який визначив особливості формування ланцюгів поставок продовольчих товарів. Натомість, в країнах ЄС науковою спільнотою та практиками приділяється значна увага розвитку коротких ланцюгів постачання, в той час, як вітчизняними науковцями дане питання практично не досліджується.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення сутності та визначення передумови розвитку коротких ланцюгів постачання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні, на відміну від країн-членів європейської співдружності, до таких виробників сільськогосподарської продукції слід віднести господарства населення, які вирощують та виробляють продукти харчування не лише для власного споживання. Наразі даною категорією господарств вирощується порівняно з фермерськими господарствами значно більше усіх видів продукції рослинництва (за винятком технічних культур), а обсяг вирощених картоплі, овочів та плодів сягає відповідно 98%, 86% та 82% від загального їх обсягу (табл. 1).

Таблиця 1

Структура виробництва сільськогосподарських культур за категоріями господарств в Україні, у % до загального обсягу

Культури	2000р.	2005р.	2010р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.
Сільськогосподарські підприємства								
Культури зернові та зернобобові	81,6	75,7	75,8	78,1	78,8	78,1	77,3	78,7
Буряк цукровий фабричний	87,8	78,5	92,1	91,3	84,3	92,8	92,5	95,3
Соняшник	87,5	78,8	82,5	85,0	85,5	85,7	85,4	86,1
Картопля	1,4	1,2	2,6	3,3	3,0	3,2	2,2	2,2
Культури овочеві	16,9	10,7	11,9	14,3	11,7	13,9	13,9	14,1
Культури плодові та ягідні	18,2	11,8	16,4	18,4	19,4	16,6	19,1	18,5
у т. ч. фермерські господарства								
Культури зернові та зернобобові	5,1	10,7	12,0	10,9	11,9	12,0	12,7	13,4
Буряк цукровий фабричний	5,7	8,9	8,4	6,7	5,7	6,9	6,0	6,9
Соняшник	10,0	15,6	17,8	18,9	19,5	19,3	19,4	19,4
Картопля	0,3	0,4	0,9	1,1	1,2	0,9	0,6	0,6
Культури овочеві	1,4	2,1	2,6	3,5	3,1	3,4	3,1	3,2
Культури плодові та ягідні	0,3	0,6	2,1	1,9	1,9	2,8	3,2	4,8
Господарства населення								
Культури зернові та зернобобові	18,4	24,3	24,2	21,9	21,2	21,9	22,7	21,3
Буряк цукровий фабричний	12,2	21,5	7,9	8,7	15,7	7,2	7,5	4,7
Соняшник	12,5	21,2	17,5	15,0	14,5	14,3	14,6	13,9
Картопля	98,6	98,8	97,4	96,7	97,0	96,8	97,8	97,8
Культури овочеві	83,1	89,3	88,1	85,7	88,3	86,1	86,1	85,9
Культури плодові та ягідні	81,8	88,2	83,6	81,6	80,6	83,4	80,9	81,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Відносно продукції тваринництва показники такі ж високі: 74% молока, 87% вовни та 98% меду від загальної їх кількості у 2016 році було вироблено господарствами населення (табл. 2).

Зважаючи на кількість таких господарств населення та їх роль у забезпеченні населення продукцією окремих видів продукції рослинництва та тваринництва, де-факто вони є повноправними членами продовольчого ринку як виробники, а де-юре – визнані на ньому лише як споживачі продукції.

З'ясування сутності змісту та основних рис коротких ланцюгів постачання дозволить встановити типи та форми залучення до даного процесу фермерських господарств та господарств населення в Україні. Наразі ж користуємося результатами зарубіжних наукових досліджень та прикладів реалізації вказаної схеми.

До недавнього часу на рівні ЄС не існувало спільного визначення коротких ланцюгів постачання харчових продуктів. В наукових джерелах можна зустріти різні підходи до визначення сутності даної категорії. Перш за все слід розділити поняття «місцеві харчові системи» та «короткі ланцюги постачання харчових продуктів».

Таблиця 2

Структура виробництва продукції тваринництва за категоріями господарств в Україні, у % до загального обсягу

Культури	2000р.	2005р.	2010р.	2012р.	2013р.	2014р.	2015р.	2016р.
Сільськогосподарські підприємства								
М'ясо (у забійній масі)	26,3	36,8	55,1	57,5	60,3	61,5	63,0	64,1
Молоко	29,0	18,8	19,7	22,3	22,5	23,8	25,1	26,1
Яйця	33,8	49,5	60,1	62,7	62,4	64,0	58,2	53,4
Вовна	38,6	21,7	16,9	14,9	13,4	14,6	13,8	12,8
Мед	6,8	3,4	2,3	2,0	1,8	1,5	1,4	1,5
у т. ч. фермерські господарства								
М'ясо (у забійній масі)	0,5	0,9	2,3	2,5	2,7	2,4	2,3	2,4
Молоко	0,5	0,7	1,0	1,3	1,4	1,5	1,7	1,8
Яйця	0,1	0,1	0,5	0,4	0,3	0,4	0,4	0,6
Вовна	0,3	2,2	3,1	3,4	2,8	3,2	3,0	2,7
Мед	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Господарства населення								
М'ясо (у забійній масі)	73,7	63,2	44,9	42,5	39,7	38,5	37,0	35,9
Молоко	71,0	81,2	80,3	77,7	77,5	76,2	74,9	73,9
Яйця	66,2	50,5	39,9	37,3	37,6	36,0	41,8	46,6
Вовна	61,4	78,3	83,1	85,1	86,6	85,4	86,2	87,2
Мед	93,2	96,6	97,7	98,0	98,2	98,5	98,6	98,5

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Місцева харчова система (Local Food Systems) – це та, в якій продукти харчування виробляються, обробляються та реалізуються у роздрібній торгівлі у межах певної географічної зони. Прикладами місцевих продовольчих систем є: ринки фермерів, продаж безпосередньо у фермерських господарствах, схеми державних закупівель. Продукти, які обмінюються в межах місцевих харчових систем, простежуються до певного місця їх виробництва та мають відмінні якості або характеристики. Переважно, це продукти, які спеціально не оброблялись та не перероблялись [4].

Складний характер сучасних харчових систем, навіть для зовні простих харчових продуктів, ускладнює визначення «місцевої» їжі. Наприклад, місцеві курячі яйця можуть бути вироблені в результаті використання корму, отриманого з місця за сотні кілометрів від місця їх виробництва. Для продуктів, що піддаються обробці чи переробці та складаються, у результаті, з різних інгредієнтів, ситуація ще складніша: продукти можуть бути вирощені або вироблені в одному місці, перевезені в інше місце для обробки чи переробки та упаковки, а потім повернуті назад для продажу. Таким чином, вони можуть розглядатися як «місцеві» продукти в тому сенсі, що вони були вироблені і спожиті на місці, але, можливо, вони подолали кілька сотень «продовольчих» кілометрів на етапах між ними. Недобросовісні трейдери можуть скористатися цим, щоб зацікавити покупців місцевими продуктами харчування.

Відтак, визначення місцевої харчової системи є доволі складним. Регламент (ЄС) № 807/2014 лише передбачає, що визначення місцевих ринків, які мають право на підтримку, регламентується у програмах сільського розвитку країн. Як вже зазначалось, переважно місцеві системи часто визначають за ознакою відстані між точкою виробництва та точкою продажу. Такий підхід також буде правомірним щодо визначення географічної зони, такої, як село, район, регіон. У доповіді про короткі ланцюги поставок продуктів харчування і місцеві продовольчі системи [4] дано наступне визначення: LFS – це система виробництва та споживання, в якій продукти виробляються, переробляються і реалізуються у роздрібній мережі в межах певної географічної області (приблизно в радіусі від 20 до 100 км).

Питання про те, де закінчується межа «місцевості» і починається інший рівень, є суб'єктивним і залежить від контексту місцевої території: щільність населення, доступність продукції, міське чи сільське поселення. Наприклад, супермаркети, що працюють на національному та міжнародному рівнях, часто описують цілий регіон або навіть країну як «міське» джерело. Термін «місцевий» також може стосуватися близькості відносин між виробниками та споживачами на основі взаємної довіри та співпраці.

Вільна енциклопедія Вікіпедія дає таке визначення [5]: «короткі ланцюги харчових продуктів (Short Food Supply Chains) – це широкий спектр конфігурацій виробництва, розподілу та споживання продуктів харчування, таких, як фермерські ринки, фермерські магазини, сільське господарство, що підтримують громади, групи солідарності. У більш загальному розумінні, ланцюг постачання продовольства можна визначити як «короткий», коли для нього характерні короткі відстані або наявність незначної кількості посередників між виробниками та споживачами».

Спочатку короткі ланцюги постачання (SFSC) були визначені як «стійкість» фермерів до модернізації харчової системи, що характеризується розвитком ланцюгів постачання на основі міжміської торгівлі [6]. Сійкість полягає у тому, що, продаючи безпосередньо споживачам, фермери обходять посередників і, таким чином, можуть розробляти автономні маркетингові стратегії на основі диференціації. Ці стратегії дають фермерам можливість зберігати більшу частку доданої вартості на фермі та в місцевій економіці. З огляду на ці характеристики, короткі ланцюги постачання харчових продуктів все більше враховуються сільською та продовольчою політикою як дієві зміни в системі харчування та інструментом політики розвитку сільських районів [7].

Марсден Т. та ін. [8] стверджують, що короткі ланцюги постачання мають здатність «ресоціалізувати» або «перепроєктувати» продовольство, тим самим дозволяючи споживачам приймати рішення про вартість продуктів харчування. При цьому вживання продуктів визначається місцем або навіть конкретною фермою, де вони виробляються. Разом з тим, автори зазначають, що визначальним критерієм відповідності продукції коротким ланцюгам постачання є інформація про продукцію, а не відстань, на яку продукція перевозиться для реалізації або її обробки. При цьому інформація може бути як передана особисто в місці продажу продукції, так і бути надрукованою на упаковці. Така інформація дозволяє споживачеві достовірно встановлювати зв'язки та асоціації з місцем виробництва, а потенційно – цінностями залучених людей та методів виробництва. Теоретично, диференціація продукції таким чином дозволяє, у принципі, споживачам визначити преміальну ціну, якщо надана інформація вважається ними цінною.

В будь-якому разі, визначальною ознакою коротких ланцюгів постачання є те, що вони мають високу цінність для своїх учасників. Прямі стосунки між виробником і споживачем передбачають побудову знань про якість продукту, його походження та виробництво, цінність для споживача, самого виробника та споживача, а не лише обміну продуктом. Однак фактичне значення системи відрізняється у межах різних соціальних груп інституційними параметрами та регіональними контекстами. Загалом, цінність коротких ланцюгів постачання полягає у можливості відтворення автентичності у виробництві та споживанні.

Зараз короткі ланцюги постачання чітко визнані ЄС як сфера, яку слід підтримувати в рамках політики ЄС щодо розвитку сільських територій, а тому охоплюються визначенням у статті 2 Регламенту (ЄС) № 1305/2013 про підтримку розвитку сільських територій Європейським Сільськогосподарським фондом розвитку сільських районів (ЄСФСР), який набрав чинності з реформованою Спільною сільськогосподарською політикою на 2014-2020 роки: короткий ланцюг постачання продуктів харчування означає «ланцюг постачання, що включає обмежену кількість економічних операторів, що прагнуть до співпраці, місцевого економічного розвитку та тісних географічних та соціальних відносин між виробниками, переробниками та споживачами». Це визначення доповнюється статтею 11 Європейської Комісії делегованого Розпорядженням (ЄС) № 807/2014 Положення сільського розвитку, яка передбачає, що «підтримка створення і розвиток коротких ланцюгів поставок ... поширюється тільки на ланцюги поставок, в яких задіяно не більше одного посередника між фермером і споживачем». У Франції короткі ланцюги постачання були офіційно визначені Міністерством сільського господарства Франції як маркетинговий режим, що включає прямий продаж продуктів від виробника до споживача, або непрямий продаж з залученням не більше одного посередника.

Виходячи з проведених досліджень, цілком достовірним видається факт, що основними критеріями, необхідними для визначення коротких ланцюгів постачання, є фізична, соціальна та економічна близькість: для коротких ланцюгів постачання усі ці відстані зменшуються в порівнянні з традиційними харчовими ланцюгами. Як видно з попередніх досліджень, короткі ланцюги постачання часто поєднуються з іншими поняттями, такими, як: «місцева їжа», «альтернативні харчові ланцюжки», «місцеві харчові системи», «прямі продажі» тощо. Проте це різні поняття. Наприклад, короткий ланцюг може бути необхідною умовою для виявлення багатьох таких типів, але він не обов'язково буде таким. Отже, існує необхідність визначити критерії, що дозволяють розмежувати концепцію коротких ланцюгів постачання.

Фізична відстань – це відстань перевезень або пробігу у кілометрах товару від місця виробництва до пункту продажу. Деякі науковці пропонують розширити цю відстань до відстані між місцем виробництва необхідних ресурсів (наприклад, пестицидів, кормів для тварин). Деякі ініціативи SFSC встановили точні відстані (або радіуси) або територіальні межі як критерій, щоб претендувати на право визначатись як короткі ланцюги постачання. Проте через регіональну та культурну різноманітність харчових систем не існує універсального визначення, яке б визначило оптимальну

фізичну відстань коротких ланцюгів постачання. Тому на практиці метричні та фізичні інтерпретації кордонів різняться. Тим не менше, географічна близькість і місце розташування виробника та споживача у системі коротких ланцюгів постачання сприймаються, в першу чергу, як щось, що є порівняно близьким фізично та/або розташоване і вирощене в певному регіоні або місцевості.

Соціальна відстань (близькість) у формальному вираженні встановлюється через кількість посередників між виробником і споживачем. У коротких ланцюгах постачання це число дорівнює нулю або одиниці, максимально – не більше двох посередників; в останньому випадку збільшення посередників пов'язано з неможливістю інакше з'єднати виробників та споживачів, а не навпаки. Важливо підкреслити, що соціальна близькість передбачає здатність ланцюга створити канал комунікації між виробниками та споживачами, що дає виробникам можливість контролювати інформацію, надану кінцевим споживачам, і отримувати від них відгуки стосовно не тільки кількості продукції, але й її якості, практики ведення сільського господарства, а також етичних, екологічних та соціальних цінностей процесу виробництва та реалізації. Тоді споживач може створювати зв'язки з суспільством і місцевістю, де відбувається виробництво продукції. Відтак, крім кількості посередників, дуже важливо враховувати якісний характер взаємовідносин, тому необхідна інформація про продукт повинна надходити як споживачеві, так і виробнику стосовно задоволеності останнього та його очікувань.

Зниження кількості посередників між виробництвом та споживанням також є широко поширеною стратегією розповсюдження великих комерційних продуктів у контексті глобалізації. Однак, ця стратегія не гарантує, що виробники та споживачі налагоджують більш прямі контакти та більш близькі відносини, а також не пропонують кращі ціни для будь-кого з них. Тому, інтегруючи роздрібні та оптові функції та встановлюючи контакти як з виробником, так і зі споживачем, великі комерційні компанії консолідуєть свою стратегічну потужність, але ні виробник, ні споживач не отримують від цього жодних переваг.

З іншого боку, може існувати певна кількість обслуговуючих кооперативів, які продають свої товари кінцевим споживачам через кооперативні магазини. Враховуючи кількість посередників, така схема не може бути визнана як короткий ланцюг постачання продовольства, але вона задовольняє основним критеріям соціальної близькості. Тому, хоча число посередників і є важливими у визначенні коротких ланцюгів постачання, даний критерій не повинен бути визначальним.

Пряма взаємодія між виробниками та споживачами призводить до більш нематеріальних аспектів соціальної близькості, таких як: взаємне пізнання та повага один до одного; довіра; солідарність та компроміс між виробником і споживачем; визнання якісних характеристик харчового продукту та умов етикетки; зв'язку з традиціями та ідентичностями; колективної участі громадськості у місцевій харчовій системі; інтенсивності та спрямованості інформаційних потоків між учасниками ланцюга постачання.

Економічна близькість передбачає, що в процесі купівлі-продажу продукції відбуваються ринкові обміни і гроші циркулюють у межах громади чи певної місцевості (належать і регулюються на місцевому рівні, прозорі та простежуються) [5]. Але слід розуміти, що економічну близькість може забезпечити лише соціальна та фізична, які дають можливість встановити справедливую ціну без посередника на конкретній території.

У багатьох випадках короткі ланцюги постачання збільшують можливість споживача робити обґрунтований вибір і забезпечити харчовий суверенітет. Короткі ланцюги постачання дозволяють споживачам та виробникам відкривати ширші формати взаємовідносин, ніж ті, що суворо обмежуються практикою виробництва-розподілу-споживання продуктів харчування та об'єднуватися разом у нових формах громадських харчових мереж [9].

Зменшені відстані мають наслідки для організації ланцюгів продовольчого забезпечення. Розвинена взаємозалежність і довіра між виробниками та споживачами часто замінюють або зменшують потребу в офіційному підтвердженні певних якостей, що виникають у формах сертифікатів та етикетки [10]. Однак такий підхід може зробити систему короткого ланцюгу постачання уразливою для зловживань та обману. Таким чином, з одного боку будемо мати економічні вигоди, а з іншого – незадоволених споживачів. Проте, слід розуміти, що такий підхід може спрацювати лише обмежений період часу, тому навряд чи є перспективним для виробників продукції, які, за визначенням, проживають в конкретній місцевості.

Слід відзначити, що короткі ланцюги постачання представляють собою альтернативний тип управління та організації харчових ланцюгів. Організація таких ланцюгів за принципом «знизу догори» дозволяє їх ініціаторам, які часто є пасивними та підпорядкованими учасникам в традиційних глобальних ланцюгах, стати впливовими та активними суб'єктами – власниками побудованих ланцюгів, – які ними керують та контролюють їх діяльність. Місцева громада, в свою чергу, слідує за використанням місцевих територіальних ресурсів та необхідними внесками у розвиток території.

Усі зазначені критерії в тій, чи інші мірі відображено у визначеннях коротких ланцюгів постачання (табл. 3).

Таблиця 3

Визначення категорії «короткий ланцюг постачання» через критерії фізичної та соціальної відстані

Автор	Визначення	Критерії визначення
Слоуфуд (slow food)	Короткий ланцюг постачання продуктів харчування створюється, коли виробники та кінцеві споживачі розуміють, що вони поділяють ті ж самі цілі, які можуть бути досягнуті шляхом створення нових можливостей, що зміцнюють місцеві харчові мережі. Це альтернативна стратегія, яка дає змогу виробникам відновити активну роль у харчовій системі, оскільки вона зосереджена на місцевому виробництві – децентралізованих регіональних харчових системах, які мінімізують кількість задіяних етапів та відстань, «пройдених» їжею	Управління, економічна близькість, кількість посередників, фізична відстань
Міністерство сільського господарства, продовольства та лісового господарства Франції	Комерціалізація сільськогосподарської продукції шляхом прямого продажу або непрямого продажу, коли задіяний лише один посередник	Кількість посередників
Європейська мережа розвитку сільської місцевості	«... визначення місцевих харчових мереж та коротких ланцюгів постачання зосереджено не тільки на відстані між виробництвом та реалізацією товару, але також і кількістю ланок в ланцюгу харчування з метою максимально зменшити їх – найкоротший варіант – через прямі продажі від виробника. Іншими словами, короткий ланцюг постачання означає зменшення кількості посередників, які необхідні для доставки кінцевого продукту споживачеві»	Кількість посередників та фізична відстань

Джерело: складено за даними [11; 12; 13]

Отже, в цілому можемо визначити три визначальні критерії категорії «короткий ланцюг постачання»: географічна (або фізична), соціальна та економічна близькість (рис. 1).

Географічна близькість

фізично близька і вимірюється як відстань між виробниками та споживачами

Соціальна близькість

відсутність посередників або мала їх кількість, довірчі відносини між виробником і споживачем, які знають один одного та продукт, солідарність між виробниками та споживачами, залучення до місцевої системи харчування, зв'язок з місцевими традиціями харчування

Економічна близькість

гроші циркулюють у межах громади чи певної місцевості (належать і регулюються на місцевому рівні, прозорі та простежуються)

Рис. 1. Визначальні критерії категорії «короткий ланцюг постачання»

Джерело: розроблено автором

Відносно критеріїв, що визначають короткі ланцюги постачання, є дві причини необхідності зменшення кількості посередників: по-перше, забезпечення економічної близькості, коли безпосередні вигоди отримує виробник продукції та громада місцевості; по-друге, забезпечення соціальної близькості, коли стає можливим безпосереднє спілкування споживача та виробника, основною задачею якого є встановлення достовірної інформації про продукцію, технологію виробництва і т. ін.

Отже, забезпечення соціальної близькості неможливе без всебічної поінформованості виробників та споживачів і втрачає свою цінність. Обмін інформацією включає в себе деталі про

походження, спосіб виробництва та якість продукту, а також про ідентичність продукції, цінності ознаки та характеристики як для виробника, так і для споживача. В цілому прямі комунікаційні зв'язки між виробником та споживачем дають можливість:

- 1) повторного спілкування, що дозволяє споживачам оцінювати відносну бажаність продуктів на основі власних знань, культури, досвіду або вподобань;
- 2) налагодження таких відносин між виробником та споживачами, які дають можливість отримати повну інформацію про рівень продовольчого забезпечення;
- 3) розвивати нові види попиту та пропозиції з новими критеріями, які забезпечують рівноважну ціну на продукцію відповідної якості;
- 4) покращення іміджу ферми та території як джерела якісної їжі.

Зважаючи на вищезазначене, можемо відмітити, що в Україні існують передумови для ефективного розвитку коротких ланцюгів постачання (рис. 2).

Рис. 2. Передумови розвитку коротких ланцюгів постачання в Україні

Джерело: розроблено автором

Причому, на відміну від країн ЄС, Україна має об'єктивні обставини, які визначаються специфікою розвитку сільських територій в країні, що практично визначають короткі ланцюги постачання як найбільш перспективні у забезпеченні продовольчої безпеки на регіональному рівні, рівні домогосподарства та індивідуума, оскільки задовольняють основним критеріям зазначених рівнів.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті дослідження здійснено критичний аналіз підходів науковців до визначення сутності поняття «короткі ланцюги постачання». Встановлено основні критерії, необхідні для визначення коротких ланцюгів постачання: географічна (фізично близька і вимірюється як відстань між виробниками та споживачами), соціальна (відсутність посередників або мала їх кількість, довірчі відносинами між виробником і споживачем, які знають один одного та продукт, солідарність між виробниками та споживачами, залучення до місцевої системи харчування, зв'язок з місцевими традиціями харчування) та економічна (гроші циркулюють у межах громади чи певної місцевості) близькість.

Визначено передумови розвитку коротких ланцюгів постачання в Україні через призму особливостей: розвитку сільських територій; потреб споживачів, виробників та громади.

Подальші дослідження слід зосередити на визначенні стратегій розвитку коротких ланцюгів постачання в Україні.

Бібліографічний список

1. Augire-Granier M. Short food supply chains and local food systems in the EU. *EPRS*. 2016. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586650/EPRS_BRI\(2016\)586650_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586650/EPRS_BRI(2016)586650_EN.pdf) (дата звернення: 05.03.2018).

2. Иванов Д.А. Управление цепями поставок. Санкт-Петербург: Издательство Политехнического университета, 2009. 660 с.

3. Шванський В.С. Особливості формування ланцюгів поставок продовольчих товарів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 7(4). С. 14-17.

4. Ricketts Hein J., Ilbery B., Kneafsey M. Distribution of Local Food Activity in England and Wales: An Index of Food Relocalization. *Regional Studies*. 2006. № 40. pp. 298-301.

5. Short food supply chains. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Short_food_supply_chains#Origin_of_the_concept (дата звернення: 05.03.2018).

6. Ploeg V., Douwe J., Renting H. Rural Development: From Practices and Policies Towards Theory. *Sociologia Ruralis*. 2000. № 40. pp. 391-408.

7. Local agriculture and short food supply chains. *Conferense: Brussels 20/04/2012*. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/events/small-farmers-conference-2012_en (дата звернення: 05.03.2018).

8. Marsden T., Banks J., Bristow G. Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development. *Sociologia Ruralis*. 2000. № 40. pp. 424-438.

9. Renting H., Schemer M., Rossi A. Building food democracy: exploring civic food networks and newly emerging forms of food citizenship. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*. 2012. № 19. pp. 289-307.

10. Lamine C. Settling shared uncertainties: local partnership between producers and consumers. *Sociological Ruralis*. 2005. № 45. pp. 324-345.

11. Galli F., Brunori G. Short Food Supply Chains as drivers of sustainable development. Document developed in the framework of the FP7 project FOODLINKS. 2013. URL: http://www.foodlinkscommunity.net/fileadmin/documents_organicresearch/foodlinks/CoPs/evidence-document-sfsc-cop.pdf (дата звернення: 05.03.2018).

12. Сайт Міністерства сільського господарства, продовольства та лісового господарства Франції. Франція, 2018. URL: <http://agriculture.gouv.fr> (дата звернення: 05.03.2018).

13. Peters R. Local Food and Short Supply Chains. *EU Rural Review. European Network for Rural Development*. 2012. № 12. pp. 14-25.

References

1. Augire-Granier, Marie-Laure (2016), "Short food supply chains and local food systems in the EU", *EPRS*, available at: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586650/EPRS_BRI\(2016\)586650_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/586650/EPRS_BRI(2016)586650_EN.pdf) (access date March 05, 2018).

2. Ivanov, D.A. (2009), *Upravlenie tsepiami postavok* [Supply Chain Management], Izdatelstvo Politekhnikheskogo universiteta, St.-Petersburg, Russia, 660 p.

3. Shvanskyi, V.S. (2014), "Features of the formation of supply chains of food products", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, Iss. 7(4), pp. 14-17.

4. Ricketts, Hein J., Ilbery, B. and Kneafsey, M. (2006), "Distribution of Local Food Activity in England and Wales: An Index of Food Relocalization", *Regional Studies*, no. 40, pp. 298-301.

5. Wikipedia "Short food supply chains", available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Short_food_supply_chains#Origin_of_the_concept (access date March 05, 2018).
6. Ploeg, V., Douwe, J. and Renting, H. (2000), "Rural Development: From Practices and Policies Towards Theory", *Sociologia Ruralis*, no. 40, pp. 391-408.
7. Conference "Local agriculture and short food supply chains" (Brussels, 20/04/2012), available at: https://ec.europa.eu/agriculture/events/small-farmers-conference-2012_en (access date March 05, 2018).
8. Marsden, T., Banks, J. and Bristow, G. (2000), "Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development", *Sociologia Ruralis*, no. 40, pp. 424-438.
9. Renting, H., Schemer, M. and Rossi, A. (2012), "Building food democracy: exploring civic food networks and newly emerging forms of food citizenship", *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, no. 19, pp. 289-307.
10. Lamine, C. (2005), "Settling shared uncertainties: local partnership between producers and consumers", *Sociologia Ruralis*, no. 45, pp. 324-345.
11. Galli, F. and Brunori, G. (2013), "Short Food Supply Chains as drivers of sustainable development", available at: http://www.foodlinkscommunity.net/fileadmin/documents_organicresearch/foodlinks/CoPs/evidence-document-sfsc-cop.pdf (access date March 05, 2018).
12. *Sait Ministerstva silskoho hospodarstva, prodovolstva ta lisovoho hospodarstva Frantsii* [Website of the Ministry of Agriculture, Food and Forestry of France], available at: <http://agriculture.gouv.fr> (access date March 05, 2018).
13. Peters, R. (2012), "Local Food and Short Supply Chains", *EU Rural Review. European Network for Rural Development*, no. 12, pp. 14-25.

Бабич М.М. СУТНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ КОРОТКИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ

Мета. Встановлення сутності та визначення передумови розвитку коротких ланцюгів постачання в Україні.

Методика дослідження. Теоретичною основою дослідження є фундаментальні положення формування системи продовольчого забезпечення; сучасна економічна теорія, яка визначає цілі та закономірності стійкого розвитку світу та України; наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань забезпечення продовольчої безпеки, державного управління та законодавчого врегулювання даної проблеми. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та специфічні методи наукового пізнання. У процесі дослідження використовувались такі методи економічних досліджень: абстрактно-логічний (формування теоретичних узагальнень і висновків); монографічний (вивчення наукових праць з проблем формування коротких ланцюгів постачання); термінологічного аналізу і операціоналізації понять (дослідження концептуальних підходів до тлумачення поняття «короткі ланцюги постачання», визначення визначальних ознак коротких ланцюгів постачання та відповідних їм рис); прямого аналізу та синтезу (систематизація законодавчих ініціатив країн-членів ЄС з досліджуваної проблеми).

Результати. Здійснено критичний аналіз підходів науковців до визначення сутності поняття «короткі ланцюги постачання». Встановлено, що географічна близькість визначається як фізично близька і вимірюється як відстань між виробниками та споживачами; соціальна близькість означає відсутність посередників або мала їх кількість, довірчі відносинами між виробником і споживачем, які знають один одного та продукт, солідарність між виробниками та споживачами, залучення до місцевої системи харчування, зв'язок з місцевими традиціями харчування; економічна близькість означає, що гроші циркулюють у межах громади чи певної місцевості.

Наукова новизна. Набули подальшого розвитку дослідження основних критеріїв, необхідних для визначення коротких ланцюгів постачання: географічна (фізично близька і вимірюється як відстань між виробниками та споживачами), соціальна (відсутність посередників або мала їх кількість, довірчі відносинами між виробником і споживачем, які знають один одного та продукт, солідарність між виробниками та споживачами, залучення до місцевої системи харчування, зв'язок з місцевими традиціями харчування) та економічна (гроші циркулюють у межах громади чи певної місцевості) близькість.

Вперше обґрунтовано передумови розвитку коротких ланцюгів постачання в Україні через призму особливостей розвитку сільських територій, потреб споживачів, виробників та громади.

Практична значущість. Розвиток різних форм та типів коротких ланцюгів постачання дозволяє вирішити завдання поліпшення харчування на місцевому рівні та отримати додатковий позитивний вплив для формування моделі сталого розвитку сільських територій. Основні положення та висновки, сформульовані в роботі, можуть бути використаними при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів, розробці лекцій та практичних занять з питань формування коротких ланцюгів постачання, що є складовою регіонального управління та місцевого самоврядування.

Ключові слова: короткі ланцюги постачання, виробник, споживач, громада, сільська територія, географічна близькість, соціальна близькість, економічна близькість.

Babych M.M. ESSENCE AND PRECONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF SHORT SUPPLY CHAINS IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to establish the essence and determine the preconditions for the development of short supply chains in Ukraine.

Methodology of research. The theoretical basis of the research is the fundamental provisions of the formation of the food supply system; modern economic theory, which defines the goals and patterns of sustainable development of the world and Ukraine; scientific works of domestic and foreign scientists on issues of food security, public administration and legislative regulation of this problem.

The methodological basis of the research consists of general scientific and specific methods of scientific knowledge. In the process of research, the following methods of economic research are used: abstract and logical (the formation of theoretical generalizations and conclusions); monographic (study of scientific works on the problems of formation of short supply chains); terminological analysis and operationalization of concepts (study of conceptual approaches to the interpretation of the concept of "short supply chains", definition of defining characteristics of short supply chains and their corresponding rice); direct analysis and synthesis (systematization of legislative initiatives of EU member states on the problem under investigation).

Findings. A critical analysis of the approaches of scientists to the definition of the concept of "short supply chain" is carried out. It is established that geographical proximity is defined as physically close and measured as the distance between producers and consumers; social closeness means the absence of intermediaries or their small number, the trust between producer and consumer, who know each other and the product, solidarity between producers and consumers, involvement in the local food system, connection with local food traditions; economic closeness means that money circulates within a community or a certain locality.

Originality. Further development of the study of the basic criteria necessary for the determination of short supply chains has been further developed: geographic (physically close and measured as the distance between producers and consumers), social (the lack of intermediaries or their small number, the trust relationship between the producer and the consumer who know each other and the product, solidarity between producers and consumers, involvement in the local food system, the connection with local food traditions) and economic (money circulates within community or a certain locality) closeness.

The preconditions for the development of short supply chains in Ukraine have been substantiated for the first time in the context of the peculiarities of the development of rural areas, the needs of consumers, producers and the community.

Practical value. The development of various forms and types of short supply chains allows us to solve the problem of improving nutrition at the local level and gain additional positive influence on the formation of a model of sustainable development of rural areas. The main provisions and conclusions formulated in the work can be used in the preparation of textbooks, manuals, methodological materials, the development of lectures and practical classes on the formation of short supply chains, which is an integral part of the regional administration and local government.

Key words: short supply chains, producer, consumer, community, rural area, geographical proximity, social proximity, economic proximity.

Бабич Н.Н. СУЩНОСТЬ И ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ КОРОТКИХ ЦЕПЕЙ ПОСТАВОК В УКРАИНЕ

Цель. Установление сущности и определения предпосылки развития коротких цепей поставок в Украину.

Методика исследования. Теоретической основой исследования являются фундаментальные положения формирования системы продовольственного обеспечения, современная экономическая теория, которая определяет цели и закономерности устойчивого развития мира и Украины, научные труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам обеспечения продовольственной безопасности, государственного управления и законодательного урегулирования данной проблемы. Методологическую основу исследования составляют общенаучные и специфические методы научного познания. В процессе исследования использовались такие методы экономических исследований: абстрактно-логический (формирование теоретических обобщений и выводов); монографический (изучение научных трудов по проблемам формирования коротких цепей поставок) терминологического анализа и операционализации понятий (исследование концептуальных подходов к толкованию понятия «короткие цепи поставок», определение главных признаков коротких цепей поставок и соответствующих им характеристик); прямого анализа и синтеза (систематизация законодательных инициатив стран-членов ЕС по исследуемой проблеме).

Результаты. Осуществлен критический анализ подходов ученых к определению сущности понятия «короткие цепи поставок». Установлено, что географическая близость определяется как физическая близость и измеряется как расстояние между производителями и потребителями; социальная близость означает отсутствие посредников или малое их количество, доверительные отношения между производителем и потребителем, которые знают друг друга и продукт, солидарность между производителями и потребителями, привлечение к местной системе питания, связь с местными традициями питания; экономическая близость означает, что деньги циркулируют в пределах общины или определенной местности.

Научная новизна. Получили дальнейшее развитие исследование основных критериев, необходимых для определения коротких цепей поставок: географическая (физически близкая и измеряется как расстояние между производителями и потребителями), социальная (отсутствие посредников или малое их количество, доверительные отношения между производителем и потребителем, которые знают друг друга и продукт, солидарность между производителями и потребителями, привлечение к местной системе питания, связь с местными традициями питания) и экономическая (деньги циркулируют в пределах общины или определенной местности) близость.

Впервые обоснованы предпосылки развития коротких цепей поставок в Украину через призму особенностей развития сельских территорий, потребностей потребителей, производителей и общества.

Практическая значимость. Развитие различных форм и типов коротких цепей поставок позволяет решить задачу улучшения питания на местном уровне и получить дополнительное положительное влияние на формирование модели устойчивого развития сельских территорий. Основные положения и выводы, сформулированные в работе, могут быть использованы при подготовке учебников, учебных пособий, методических материалов, разработке лекций и практических занятий по вопросам формирования коротких цепей поставок, которые являются составной регионального управления и местного самоуправления.

Ключевые слова: короткие цепи поставки, производитель, потребитель, община, сельская территория, географическая близость, социальная близость, экономическая близость.